

УДК 342.7

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2023-45-486>

М. В. Безсонова, к. ю. н., помічник заступника голови Східного апеляційного господарського суду
ORCID ID : 0009-0002-8361-726X

ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИМИ ПРАВОВАХИСНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

***Анотація.** У статті наведено правовий аналіз юридичних наслідків ухвалення міжнародними правозахисними інституціями рішень за результатами розгляду звернень громадян України для заявника та держави, з'ясовано питання юридичної обов'язковості цих рішень та їх вплив на розвиток національного права. Автор акцентує увагу, що обов'язковість рішень міжнародних правозахисних інституцій залежить від конкретно обраного міжнародного правозахисного органу та волі суверенної держави. Обґрунтовано висновок, що про рівень ефективності рішень міжнародних правозахисних інституцій свідчить реагування державою на негативні щодо неї рішення вжитими регулятивними заходами загального характеру.*

***Ключові слова:** міжнародні правозахисні інституції, захист прав та інтересів, права людини, правозахисний механізм, міжнародні зобов'язання.*

Постановка проблеми. Рівень забезпечення та захисту прав людини є основним критерієм оцінки демократичності кожної

сучасної держави, яка визнає загальнолюдські цінності та слідує міжнародним стандартам у сфері захисту прав і свобод людини. Порушення прав людини є не лише особистою драмою індивіда, чії права порушуються, а й реальною загрозою для нормального функціонування самого суспільства, адже тим самим порушується встановлений правопорядок, не належним чином реалізується політика держави щодо визнання пріоритету найвищої цінності людини у суспільстві. Із підвищенням рівня захисту прав та інтересів особи значно актуалізувалися проблеми, пов'язані зі сприйняттям та визнанням державою рішень міжнародних інстанцій, уповноважених розглядати спори, що впливають із порушень міжнародних договорів та конвенцій щодо задекларованих прав людини та громадянина.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. До вказаної наукової проблеми у своїх працях зверталися вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких слід відзначити М. Антонович, Ю. Бисагу, М. Гнатовського, Л. Дешко, Л. Луць, Н. Мішину, М. Орзіха, П. Рабіновича, Ю. Тодику, Ю. Фрицького, Ю. Шемшученка та інших. Незважаючи на значну кількість існуючих наукових розробок, деякі процедурні аспекти конституційного права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій та проблеми, що виникають у процесі його реалізації залишаються малодослідженими. Окремої уваги потребує аналіз юридичних наслідків і для заявника, і для держави ухвалення міжнародними правозахисними інституціями рішень за результатами розгляду звернень фізичних осіб.

Метою наукової статті є аналіз юридичних наслідків ухвалення міжнародними правозахисними інституціями рішень за результатами розгляду звернень громадян України для самого заявника та держави, з'ясувати питання юридичної обов'язковості цих рішень та їх вплив на розвиток національного права.

Виклад основного матеріалу наукової статті. Права людини є фундаментальними засадами, що визначають соціальний статус індивіда, який можливо захистити у судових органах або за допомогою альтернативних процедур. Як відомо, одна із суттєвих відмінностей міжнародного права від національного полягає в тому, що в першому немає ні законодавця, ні централі-

зованого уряду, ні «всесвітньої» судової влади, ні, тим більше, «світового» виконавця. У сучасному світі глобалізація самої ідеї прав людини безпосередньо впливає на зміст заходів правового захисту її прав та свобод, що мають бути гарантовані у будь-якій державі, яку конституційовано як демократичну та правову. Оскільки не кожна держава здатна забезпечити належний рівень правового захисту, виникає необхідність застосування міжнародних механізмів забезпечення основних прав і свобод, що гарантовано численними міжнародними документами.

Як справедливо зауважував М. Орзіх, регіональні міжнародно-правові акти послідовно продовжують гуманістичні ідеї, стверджуючи, що «держави, як вказано у Заключному документі Віденської всесвітньої конференції з прав людини (1993), несуть обов'язок, незалежно від їх політичних, економічних і культурних систем, заохочувати і захищати права людини й основні свободи» і найвидатніші здобутки в цій сфері були в рамках Об'єднаної Європи (Ради Європи). За таких умов юридична доктрина реагує визнанням планетарного гуманізму, що стоїть на захисті прав людини, розширенням уявлення про гуманітарне право, доказом соціогуманітарного змісту права й глобального характеру проблематики прав людини поряд з екологічними, енергетичними, демографічними проблемами з огляду на те, що «масштабом» соціального і юридичного права є «сутність людини» [7, с. 14–15].

Незважаючи на численні зусилля міжнародного співтовариства у розробці контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань з прав людини, обов'язковість рішень міжнародних правозахисних інституцій все ще залишається нез'ясованою і залежить від конкретно обраного міжнародного правозахисного органу. Як зазначає Мертенс де Вільмар, «права та обов'язки, які створюються та створені міжнародним правом, приходять у національні правопорядки «голими», що вимагає їх адаптації як до національних систем правосуддя, так і до системи національного матеріального права» [11, с. 379]. В. Верещетін та Р. Мюлерсон твердять, що громадянин правової держави може вимагати, щоб державні органи дотримувалися добровільно прийнятих міжнародних

зобов'язань, які безпосередньо зачіпають інтереси особи. Договори про права людини встановлюють обов'язки також і для громадян, а не тільки для держав, які беруть у них участь [14, с. 291]. Обов'язковість рішень міжнародних правозахисних інституцій залежить від конкретно обраного міжнародного правозахисного органу і проявляється в двох головних вимогах: перша в імперативній формі встановлює, що людській особистості належить те чи інше право або свобода. Друга уповноважує державу-учасницю міжнародної угоди вжити необхідних заходів відповідно до своєї національної правової практики для ефективного забезпечення і захисту цього права чи свободи. Аналіз міжнародно-правової практики засвідчив, що гарантування виконання рішень міжнародних правозахисних інституцій залежить лише від волі суверенної держави. Однак якщо норми внутрішньодержавного права не передбачають захисту встановленого нормою міжнародного права невід'ємного права або свободи, або взагалі не визнають їх належними окремій особі, категоричний припис міжнародно-правової норми стає підставою для виникнення такого права чи свободи у особи. Втім, без відповідної ратифікації міжнародного договору визнання власне права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій наразі неможливо.

Загальновідомо, що не всі акти у сфері прав людини, що приймаються міжнародними організаціями, є правовими документами — досить часто вони мають лише політичний характер, однак завдяки морально-політичному авторитету організацій, що їх розробляють (Рада Європи, ЄС, ОБСЄ), держави дослухаються до їх положень, хоча вони їх юридично і не зобов'язують [2, с. 81–82]. Так, визнання і виконання рішень іноземних судів є юридичним актом держави, який знаходить своє відображення шляхом укладення відповідного міжнародного договору чи прийняття закону, що усуває необхідність у додаткових судових процедурах.

Аналіз міжнародно-правової практики свідчить, що гарантування виконання рішень міжнародних правозахисних інституцій залежить лише від волі суверенної держави. Демократичні розвинуті країни сумлінно дбають про свій авторитет, осо-

бливо у сфері захисту прав людини, тому прислухаються до кожного рішення універсальних та конвенційних правозахисних міжнародних органів, відновлюють порушені права заявника та змінюють національне законодавство. У цьому і проявляється ефективність таких актів. Слід зазначити, що «ціль контрольного механізму у міжнародному праві полягає не у примушуванні та застосуванні санкцій за невиконання зобов'язань, взятих на себе державами, а виключно у контролі за втіленням у життя положень міжнародно-правових договорів» [9, с. 51]. Адже саме це дозволяє віднести конкретну державу до демократичної та такої, що стоїть на захисті прав та свобод особи.

Проте від рішень іноземних судів необхідно відрізнити рішення міжнародних установ (наприклад, Європейського суду з прав людини), які не включені до судової системи жодної держави, створюються на підставі міжнародно-правових договорів та поширюють свою юрисдикцію на ті держави, які підписали та ратифікували відповідний міжнародний договір. І. Литвиненко вказує, що якісна відмінність універсальних органів від конвенційних полягає у тому, що перші створюються з метою координації діяльності держав, а другі – з метою контролю за виконанням зобов'язань, взятих на себе державами [5, с. 274].

В Україні вперше на офіційному рівні проблему юридичної сили рішень міжнародно-правозахисних установ було піднято в контексті аналізу процедури контролю за виконанням державою своїх зобов'язань згідно з міжнародними договорами з прав людини у «Віснику Верховного Суду України». Із прийняттям Закону України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» проблема визначеності виконання рішень Європейського суду з прав людини частково була розв'язана. Як підкреслює Т. Анцупова, «Україна є майже винятковим прикладом серед держав-сторін Конвенції, де було прийнято спеціальний закон, що регулює порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини» [1, с. 311]. Втім, незважаючи на прийняття такого документа, існують істотні недоліки правового регулювання у цій сфері. Виконання рішень Європейського суду з прав людини

є специфічним правовим інститутом, що відрізняється за процедурою від виконання рішень національних судів, визнання й виконання на території України рішень іноземних судів та іноземних недержавних установ. Тому з огляду на міжнародні зобов'язання, передбачені Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і наддержавний статус європейського судового органу встановлено й особливі механізми реалізації його рішень. Спеціальний національний закон встановив обов'язковість рішень Європейського суду з прав людини та можливість вжиття заходів індивідуального та загального характеру, тим самим увібравши у себе напрацювання Ради Європи, включаючи вимоги п'яти рекомендацій Комітету міністрів, прийнятих у 2000–2004 роках. Оскільки Конвенція належним чином ратифікована Верховною Радою України і є невід'ємною частиною національного законодавства, держава не може спиратися на своє національне право як на виправдання її неспроможності виконати свої зобов'язання за цим договором, що розглядається як порушення статті 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [4, с. 289].

Незважаючи на відсутність правової регламентації виконання рішень інших міжнародних установ, які визнані Україною внаслідок ратифікації міжнародних актів, ухвалення ними відповідного рішення тягне за собою обов'язкове виконання зобов'язань щодо порушених прав. Адже ратифікація державою учасницею відповідного міжнародно-правового договору означає визнання нею компетенції передбачених цим договором органів, у тому числі щодо ухвалення рішень в індивідуальних справах. О. Руднева доходить висновку, що рішення конвенційних органів є обов'язковими для виконання, однак реалізація державами цих рішень лежить виключно у внутрішньополітичній компетенції, а юридична природа цих органів позбавлена «норм, які б чітко та вичерпно вказували на вимоги, що ставляться до процесу виконання державами рішень комітетів [8, с. 32].

Однак, як свідчить практика, відсутність в Україні ефективного механізму виконання рішень інших міжнародних органів, чия юрисдикція визнано Україною, призводить до фактично-

го ігнорування цих рішень. Таким чином, створення ефективної системи гарантії та захисту прав людини передбачає формування цілісної концепції змін у сфері взаємодії державних органів та правозахисних організацій, здійснення цілеспрямованих заходів державної політики. Становленню такої системи сприяє розширення та зміцнення відповідних механізмів і практик, які застосовують правозахисні організації. Відповідно до статті 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року кожен діючий договір обов'язковий для його учасників та має бути сумлінно виконаний. Без сумніву, дана норма, в силу своєї універсальності, імперативності та послідовного застосування державами, має статус загальноновизнаного принципу міжнародного права. Відповідний принцип закріплений у Статуті ООН, преамбула якого підкреслює рішучість членів ООН створити умови, за яких можливе додержання справедливості та поваги до зобов'язань, які випливають з договорів та інших джерел міжнародного права. Пріоритет загальноновизнаних принципів міжнародного права, а саме порівняно вища юридична сила відносно актів держави визначає й національне законодавство.

Аналізуючи джерела права України в контексті сучасних євроінтеграційних процесів, М. Козюбра вказує на те, що принцип добросовісного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань прямо не закріплений у Конституції України. У статті 18 Основного Закону Україна зобов'язується керуватися загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права лише у своїй зовнішньополітичній діяльності. У статті 22 Конституції йдеться тільки про конституційні права, а не всі без винятку права, і щодо нових законів або внесення змін до чинних законів після надання Верховною Радою згоди на обов'язковість міжнародного договору. На думку М. Козюбри, вагоміші конституційні підстави для обґрунтування пріоритетності норм ратифікованих Верховною Радою міжнародних договорів, що стосуються прав і свобод людини, перед нормами національного законодавства України дає положення частини першої статті 8 Конституції, яке закріплює принцип верховенства права, у тому випадку, якщо не протиставлятиметься суб'єктивне й об'єктивне право [3, с. 4–5]. Втім, власне принцип

належного виконання міжнародних договорів закріплено у Законі України «Про міжнародні договори». Враховуючи положення цього Закону, залишається відкритим питання щодо визнання компетенції універсальних та регіональних міжнародних правозахисних інституцій у рамках виконання даного принципу відносно зобов'язань держави відповідно до міжнародно-правових документів. Так, наприклад, існує усталений формальний підхід, який ґрунтується на тій підставі, що за відсутності у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права та Протоколі до нього норми щодо обов'язковості рішень Комітету, рішення мають лише рекомендаційний характер. У правовій доктрині нерідко висновки Комітету (та подібних договірних органів) називають рекомендаціями [6], а також вказується на те, що вони мають необов'язковий характер, є юридичного необов'язковими для держав.

У 1993 році Комітет з прав людини запропонував Міжнародній конференції з прав людини доповнити статтю 5 Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права відповідною нормою, що встановлює обов'язковість виконання рішень Комітету. Однак ця пропозиція навіть не була обговорена у Комітеті з підготовки проекту рішення, і, вочевидь, це вкрай довгострокова задача. Існує думка, що на шляху до прийняття відповідного положення і нині стоять великі політичні перепони [10]. До рішень Комітету ООН з прав людини відносять: Зауваження загального порядку, Заключні зауваження та Міркування. Оскільки всі рішення Комітету ООН з прав людини мають рекомендаційний характер, то рішення Комітету за юридичною природою доцільно вважати актами «м'якого права» нарівні з актами міжнародних організацій, значення яких зумовлюється високим ступенем виконання державами рекомендацій цього органу.

Вкрай важливим є нормативне закріплення у національному праві засобів реалізації взятих на себе зобов'язань держави, яка приєдналася до відповідної конвенції (пакту, договору). Поставлена система контролю за виконанням кількості неправомірних рішень національних судів сприятиме усуненню порушень у сфері захисту прав людини. Взявши курс на європей-

ську інтеграцію, Україна має намагатися створити умови для визнання та неухильного виконання рішень міжнародних правозахисних інституцій, учасником яких є Україна. Однак слід зазначити, що проблема виконання рішень існує не лише в самій державі та її національному законодавстві, а й пов'язана з діяльністю самих міжнародних інституцій, що реалізують право на звернення громадян. Основним негативним фактором, який має місце у правозастосовній практиці, є тривалий розгляд справ. Ця обставина зазвичай обґрунтовується ненаданням зі сторони держави необхідної інформації щодо питання, яке розглядається в індивідуальному повідомленні особи. Разом з тим немає чітко прописаної процедури в конкретному міждержавному органі, більшість процедурних моментів базується на практиці діяльності того чи іншого органу, немає єдиних сформованих вимог. Досить важливим моментом є оціночні підходи до скарги та питань, які в ній викладаються, та можливість відмовити особі на будь-якій стадії розгляду скарги. Проблема є погана поінформованість громадян України, правовий нігілізм та необізнаність у питаннях захисту своїх прав у міжнародних організаціях, а також відмова України від ратифікації деяких положень міжнародних конвенцій, які передбачають процедуру подання скарги громадянами України. Вкрай важливим також є питання щодо необхідності наявності причини для перегляду справи у випадку винесення відповідного рішення по скарзі органами ООН, та механізм виконання таких рішень. Адже така можливість наразі передбачена лише щодо рішень Європейського суду з прав людини.

Розгляд у міжнародних правозахисних органах порушень прав людини перетворився на важливий засіб впливу на держави, які вчиняють такі порушення. Адже незалежно від результатів розгляду, які можуть проявлятися в осуді, прийнятті рекомендацій щодо виправлення ситуації, виразі стурбованості, винесення рішення обов'язкового характеру судовим органом, що залежить від компетенції органу, що розглядає порушення, держави, які стали предметом обговорення, або змушені вживати відповідних заходів відповідно до винесених рішень, або, як мінімум, давати пояснення щодо таких порушень. Так, на-

приклад, Комітету міністрів надано право порушувати перед Європейським судом з прав людини питання про недодержання державою – учасницею Конвенції своїх зобов'язань щодо виконання остаточних рішень Суду. У разі виявлення Судом порушення частини 1 статті 46 Конвенції Комітет міністрів вживає необхідних заходів щодо цієї держави. Це так звані політичні санкції, від позбавлення держави права голосу до припинення членства в цій організації.

До основних проблем реалізації рішень міждержавних органів можна віднести такі: ігнорування з боку державної влади рішень міждержавних органів, а також рішень Європейського суду з прав людини; застосування рішень Європейського суду з прав людини, не властивих рівню національної правової системи, що часто породжує неможливість їх виконання з процесуальної сторони; двоїтий характер рішень, винесених Європейським судом з прав людини, як актів казуального вирішення спорів про відповідність Конвенції дій державної влади і як акти офіційного (нормативного) тлумачення конвенційних положень; необов'язковий для України характер рішень, що виносяться міждержавними органами захисту прав людини і занадто тривалі строки розгляду, що породжує відсутність універсального характеру винесених рішень; невідповідність форми і змісту скарг, передбачених Конвенціями; відсутність грошових коштів у бюджеті і великі прогалини в чинному законодавстві; розширення масштабів діяльності міждержавних органів щодо захисту прав людини і дублювання функцій один одного; невідповідності національного законодавства європейським стандартам захисту прав громадян України, на користь яких винесене судове рішення.

Однією з вагомих причин невиконання рішень Європейського суду з прав людини звичайно є відсутність грошових коштів в бюджеті країни. З метою правового регулювання питань, що стосуються системи державних гарантій виконання судових рішень, відповідальність за які несе держава, прийнято Закони України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05 червня 2012 року й «Про внесення змін до деяких законів України щодо виконання судових рішень» від 19 верес-

ня 2013 року. Основи організації та діяльності з примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями визначені Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02 червня 2016 року та Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» від 11 квітня 2023 року.

Для практичної реалізації виконання судових рішень Урядом було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України № 440 «Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою» від 3 вересня 2014 року, якою затверджено порядок інвентаризації та погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою. Проте ефективне функціонування відповідної системи гарантій наразі ускладнене відсутністю бюджетного фінансування у необхідному розмірі, а кількість невиконаних рішень національних судів постійно зростає. Так само відкритим залишається й питання щодо отримання від держави коштів на її погашення, оскільки у бюджеті закладена лише узагальнена стаття. Крім того, у цьому контексті важливим є створення і ведення реєстру відповідних рішень та заборгованостей за ними, оскільки сьогодні фактично відсутня будь-яка достовірна інформація щодо необхідних для забезпечення виконання рішень судів коштів. Без такої інформації неможливо точно розрахувати та закласти у бюджеті відповідні асигнування.

Окрім цього, наразі при виконанні рішень Суду акцентується увага на заходах індивідуального характеру, а не заходах загального характеру (однократні та постійні), які передбачаються Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» «з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження

до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді».

Важливим індикатором стану виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини в Україні «є кількість пілотних рішень та кількість обґрунтованих заяв проти України» [1, с. 304–305].

Так, станом на 31.12.2021 на розгляді в Європейському суді перебувало загалом 70150 справ проти держав-сторін Конвенції, з них 3721 справ – проти України, що становить 16,2% від загальної кількості справ [13]; станом на 31.12.2022 на розгляді в Європейському суді перебувало загалом 74650 справ проти держав-сторін Конвенції, з них 10400 справ – проти України, що становить 13,9% від загальної кількості справ [12]. Україна впродовж останніх двох років посідає третє місце за кількістю справ, які перебували на розгляді в Європейському суді. Зазначене свідчить про те, що національний механізм забезпечення прав і свобод людини в Україні потребує вдосконалення.

Наприклад, у 2022 році ЄСПЛ ухвалив 144 рішення у справах проти України, з них у 21 рішенні констатовано порушення положень статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Незважаючи на положення частини 4 статті 382 Кримінального Кодексу України щодо кримінальної відповідальності за умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини, зростає кількість рішень Суду, винесених проти України через відмову від використання практики Суду національними судами. Адже Конвенція з прав людини та основоположних свобод сама по собі не передбачає будь-яких санкцій у разі, якщо держава не виконує рішення Суду.

На наш погляд, чинний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» потребує доопрацювання. Насамперед доцільно говорити про запровадження положення, відповідно до якого Верховна Рада України могла б здійснювати парламентський контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини. При цьому на орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (Уповноважений у справах Європей-

ського суду з прав людини), може бути покладено обов'язок інформувати Верховну Раду України про виконання рішень та застосування практики Суду, а також подавати щороку, не пізніше 1 березня, звіт про виконання рішень та застосування практики Суду в Україні, у тому числі пропозиції щодо вжиття заходів загального характеру шляхом внесення змін до чинного законодавства. Саме такі зміни були запропоновані в одному з проектів Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який так і не був прийнятий. Передбачалося і введення інституту третьої сторони, яка не виступає в інтересах процесуальних сторін, між тим надає правові висновки щодо складних проблем права, підкреслюючи при цьому авторитет і незалежність суду, за яким завжди залишається остаточне рішення прийняти або відхилити висловлені позиції.

У статті 14 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається, що Орган представництва, тобто орган, відповідальний за забезпечення представництва України в ЄСПЛ та координацію виконання його рішень, щокварталу готує та надсилає до Кабінету Міністрів України подання щодо вжиття заходів загального характеру. При цьому таке подання включає пропозиції щодо вирішення зазначеної в рішенні ЄСПЛ системної проблеми та усунення її першопричини; до Верховного Суду – аналітичний огляд, який включає: аналіз обставин, що спричинили порушення Конвенції та пропозиції щодо приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції; до Апарату Верховної Ради України – пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів. Але при цьому не визначаються ані механізми контролю за реагуванням Кабінетом Міністрів України, Верховним Судом чи Апаратом Верховної Ради України, ані строків реагування зазначеними органами державної влади на подання Органу представництва. У статті 15 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається, що Прем'єр-міністр України відповідно до вказаного подання визначає центральні органи виконавчої влади, які є відповідальними

за виконання заходів загального характеру, та невідкладно дає їм відповідні доручення. Останні у встановлений у дорученні строк або самостійно ухвалюють необхідні відомчі акти на виконання заходів загального характеру або готують відповідні пропозицію Кабінету Міністрів України. Разом з тим на законодавчому рівні не визначені строки, в які повинно відбуватися належне реагування органів державної влади з метою вжиття заходів загального характеру, а також не розроблено механізм контролю Прем'єр-міністром України виконання власного доручення.

Шляхами реалізації існуючих проблем виконання рішень міжнародних правозахисних установ можуть бути створення механізму координації між різними органами влади (законодавчими, виконавчими, судовими) при ідентифікації причин, які призводять до порушень норм Конвенції та діючого законодавства. Слід сказати, що в даному випадку буде ефективним й запровадження системи моніторингу, яка б дозволила оцінити стан виконуваних індивідуальних та загальних заходів. Заходами також можуть стати: посилення відповідальності держави за виконанням рішень щодо України; розвиток інституту персональної відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної, цивільної) посадових осіб у процесі виконання рішень міждержавних органів у випадку зловживання повноваженнями; усунення прогалин у законодавстві та формальностей при зверненні громадян до органів держави за виконанням винесеного міжнародного рішення; виважене бюджетне планування та внесення змін до Бюджетного кодексу України у частині усунення перешкод у виплаті сум по міжнародних судових рішеннях; доповнення правової бази норм виконавчого провадження у даній сфері; детальне прописання процедури виплати заявнику компенсації за рішенням суду та контроль відповідним компетентним органом; закріплення на законодавчому рівні порядку усунення зазначених міжнародними міждержавними організаціями системних помилок законодавця та правозастосовувача; закріплення процесу офіційного перекладу та опублікування рішень міждержавних органів у офіційних виданнях.

Висновки. Діяльність міжнародних правозахисних інституцій має ціннісну складову, яка розкривається через доступність юридичної допомоги кожному, хто потребує захисту своїх прав та свобод. Відповідне право формує уявлення про належні правові процедури, які мають забезпечити ефективність захисту кожного. Адже міжнародні стандарти у сфері гарантування прав людини є базою для міждержавного співробітництва з питань забезпечення й захисту прав людини, діяльності спеціальних міжнародних органів, що здійснюють контроль за додержанням і захистом прав людини. Звичайно, за умови надійності та ефективності засобів правового захисту на національному рівні зникне необхідність у громадян України шукати захисту на рівні загальноєвропейських інститутів та установ, які входять до структури міжнародного захисту. Втім, аби забезпечити такий рівень, громадяни повинні мати реальний доступ до правового захисту своїх прав як на національному, так і на європейському рівні. Так само мають бути належним чином імplementовані в законодавство конкретної держави засоби та інструменти, закріплені у відповідних міжнародно-правових актах. Слід зауважити, що більшість рішень міжнародних судових інстанцій не передбачає видачі додаткового виконавчого документа, а отже, підлягає безпосередньому виконанню. Особливість рішень зумовлена також стороною-відповідачем, оскільки, крім безпосередньої сатисфакції особі-заявнику, суд зобов'язує державу, а саме конкретні органи влади, вжити додаткових заходів із метою усунення систематичного порушення тих чи інших прав осіб у подальшому.

Тож, обов'язковість рішень міжнародних правозахисних інституцій залежить від конкретно обраного міжнародного правозахисного органу і проявляється в двох головних вимогах: перша в імперативній формі встановлює, що людській особистості належить те чи інше право або свобода. Друга уповноважує державу-учасницю міжнародної угоди вжити необхідних заходів відповідно до своєї національної правової практики для ефективного забезпечення і захисту цього права чи свободи. Аналіз міжнародно-правової практики засвідчив, що гарантування виконання рішень міжнародних правозахисних інституцій залежить лише від волі суверенної держави.

Список використаних джерел:

1. Анцупова Т. О. Процесуальне право Ради Європи: питання теорії і практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 384 с.
2. Битяк Ю. Права і свободи людини в умовах глобалізації. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 2. С. 80–93.
3. Козюбра М. І. Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських правоінтеграційних процесів. *Наукові записки / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.»*. Київ, 2004. Т. 26 : Юридичні науки. С. 3–9.
4. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід : монографія / за ред. М. В. Савчин. Ужгород : Мистецька лінія, 2008. 348 с.
5. Литвиненко І. Л. Міжнародно-правові механізми захисту прав людини. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2005. № 4. С. 271–279.
6. Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменський. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
7. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / за заг. ред. М. П. Орзіха. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
8. Руднева О. М. Поняття та види міжнародних інституційних механізмів забезпечення та захисту прав людини. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 27–32.
9. Ходаковський Д. В. Міжнародні інститути з контролю за дотриманням прав та свобод людини: параметри становлення та розвитку у сучасному світоустрої. *Державо і право*. 2004. № 12. С. 51–60.
10. Шмидт М. Процедури по жалобам на порушення прав человека в международно-договорные органы ООН // Университет Миннесоты. Библиотека по правам человека. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/hrtsbook/hrcomplaintprocedures.html>
11. Mertens de Wilmars J. L'efficacite des differentes techniques nationales de protection juridique contre les violations du droit communautaire par les autorites nationales et les particuliers. *Cahiers de droit europ en*. 1981. Vol. 17. P. 379–381.
12. Pending applications allocated to a judicial formation. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2023_BIL.pdf
13. The European Court of Human Rights in Facts and Figures, 2021. Strasbourg : ECHR Public Relations Unit, 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Downloads/Facts_Figures_2021_ENG.pdf
14. Vereshetin V., Mullerson R. International Law in an Interdependent World. *Columbia Journal of Transnational Law*. 1990. Vol. 28. P. 291–298.

REFERENCES :

1. Antsupova T. O. (2013). Protseusualne pravo Rady Yevropy: pyannia teorii i praktyky. Odesa : Feniks.

2. Bytiak Yu. (2013). Prava i svobody liudyny v umovakh hlobalizatsii. *Filosofiiia prava i zahalna teoriia prava*. № 2.
3. Koziubra M. I. (2004). Tendentsii rozvytku dzherel prava Ukrainy v konteksti yevropeiskyykh pravointehratsiinykh protsesiv. *Naukovi zapysky / Nats. un-t «Kyievo-Mohylian. akad.»*. Kyiv. Voll 26 : Yurydychni nauky.
4. Konstytutsiina derzhava ta prava liudyny y osnovopolozhni svobody: Ukraina ta yevropeiskyy dosvid. M. V. Savchyn. (Ed.). Uzhhorod : Mystetska liniia.
5. Lytvynenko I. L. (2005). Mizhnarodno-pravovi mekhanizmy zakhystu prav liudyny. *Universytetski naukovi zapysky*. Khmelnytskyi, № 4.
6. Mizhnarodne pravo. M. V. Buromenskiy. (Ed.). (2006). Kyiv : Yurinkom Inter.
7. Problemy suchasnoi konstytutsionalistyky. M. P. Orzikh (Ed.). (2011). Kyiv : Yurinkom Inter.
8. Rudnieva O. M. (2012). Poniattia ta vydy mizhnarodnykh instytutsiinykh mekhanizmiv zabezpechennia ta zakhystu prav liudyny. *Pravo i suspilstvo*. № 2.
9. Khodakovskyy D. V. (2004). Mizhnarodni instytuty z kontroliu ta dotrymanniam prav ta svobod liudyny: parametry stanovlennia ta rozvytku u suchasnomu svitoustroi. *Derzhavo i pravo*. № 12.
10. Shmydt M. Protседуры по жалобам на нарушение прав человека в международно-договорные органы ООН // Університет Міннесоту. Библиотека по правам человека. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/hrtsbook/hrcomplaintprocedures.html>
11. Mertens de Wilmars J. L'efficacite des differentes techniques nationales de protection juridique contre les violations du droit communautaire par les autorites nationales et les particuliers. *Cahiers de droit europ en*. 1981. Vol. 17.
12. Pending applications allocated to a judicial formation. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2023_BIL.pdf
13. The European Court of Human Rights in Facts and Figures, 2021. Strasbourg : ECHR Public Relations Unit, 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Downloads/Facts_Figures_2021_ENG.pdf
14. Vereshetin V., Mullerson R. (1990). International Law in an Interdependent World. *Columbia Journal of Transnational Law*. Vol. 28.

M. V. Bezsonova

Legal consequences of decisions by international human rights institutions

Summary. *The article provides a legal analysis of the legal consequences of the adoption of decisions by international human rights institutions based on the results of consideration of appeals by citizens of Ukraine for the applicant and the state, the issue of the legal bindingness of these decisions and their impact on the*

development of national law are clarified. The author emphasizes that the binding nature of the decisions of international human rights institutions depends on the specifically chosen international human rights body and the will of the sovereign state, and is manifested in two main requirements: the first in an imperative form establishes that a human person has this or that right or freedom. The second authorizes the state party to the international agreement to take the necessary measures in accordance with its national legal practice to effectively ensure and protect this right or freedom.

The article substantiates the conclusion as for the level of effectiveness of the decisions of international human rights institutions is evidenced by the state's response to negative decisions in relation to it by the adopted regulatory measures of a general nature.

The activities of international human rights institutions have a valuable component, which is revealed through the availability of legal assistance to everyone who needs protection of their rights and freedoms. The relevant law forms an idea of the proper legal procedures that should ensure the effectiveness of the protection of everyone. After all, international standards in the field of guaranteeing human rights are the basis for interstate cooperation on issues of ensuring and protecting human rights, the activities of special international bodies that monitor the observance and protection of human rights. Of course, under the condition of reliability and effectiveness of the means of legal protection at the national level, the need for citizens of Ukraine to seek protection at the level of pan-European institutions and institutions that are part of the structure of international protection will disappear. However, in order to ensure this level, citizens must have real access to legal protection of their rights both at the national and European levels.

Likewise, the means and instruments established in the relevant international legal acts must be properly implemented in the relevant legislation acts. It should be noted that most of the decisions of international courts do not provide for the issuance of an additional executive document and, therefore, are subject to direct execution. The peculiarity of the decisions is also due to the defendant party, since, in addition to direct satisfaction to the person-applicant, the court obliges the state, namely specific authorities, to take additional measures in order to eliminate the systematic violation of certain rights of individuals in the future.

Keywords: *international human rights institutions, protection of rights and interests, human rights, human rights mechanism, international obligations.*